

## A letartóztatott önképzőkör\*

### Draskóczy Ede, és a Vagyunk diáklap története

Draskóczy Ede óbecsei ügyvéd, lapszerkesztő, kisebbségi politikus, a délvidéki magyar irodalmi és művelődési élet fáradhatatlan szervezője születésének 120. évfordulóját ünneplik az idén azok, akik még egyáltalán emlékeznek a kiváló közéleti emberre, és a munkássága nyomán kibomló szellemi mozgalomra. Az irodalomtörténeti monográfiában a neve mindössze háromszor szerepel, s mindannyiszor a Szenteleky Kornél Irodalmi Társaság megalakulása körüli érdemeit méltatja az emlékező. Arról, hogy Draskóczy Ede az 1920 és 1945 közötti negyed évszázad során fáradhatatlanul, megalkuvást nem tűrő elszántsággal küzdött a kisebbségi sorsra jutott délvidéki magyarság irodalmának megszervezéséért, az irodalom intézményesítéséért, s hogy ezen a vidéken ő dolgozta ki a közösségi szolgálat ideológiai-bölcseleti alapvetését – arról már egyetlen szó sem esik. Pedig a jeles férfiú Szenteleky Kornéllal együtt – nem egy esetben nála is következetesebben – küzdött a délvidéki hagyományos értékek megőrzéséért, és a délvidéki szellemiség megújításáért; a Bácska Kazinczyjának halála után pedig többször is kísérletet tett azon „üdvhadsereg” megteremtésére, amely a hűség, a szolgálat és a tisztesség tekintetében méltó módon állhatott volna a kallódásnak indult közösség elé.

A *Szenteleky Társaság* megalapítására először a nagy pályatárs halálának évében, 1933-ban tettek kísérletet az öt tisztelő íróársak. Nagybecskerekén a *Magyar Közművelődési Egyesület* még szeptember 17-én határozatot hozott, hogy 1933. október 29-én egy külön, erre a célra létrehozott közgyűlés keretében megalakítják a Szenteleky Kornél Írók Társaságát, a „vajdasági” magyar irodalom „alkotmányozó nemzetgyűlését”. A soraiba harminc író tömörítő Társaság elnökévé Draskóczy Edét választotta, aki 1934. február 25-én *Bizonyítás egyszerű utakon* című tanulmányának felolvasásával tartotta meg elnöki székfoglalóját. Arra a kérdésre, hogy szükség van-e egyáltalán az irodalomra, hosszú okfejtéssel válaszolt, s egyebek mellett rámutatott: „A haladás nem egyéb, mint a nemzet lelkének beillesztése a mindenkori viszonyokba. Az irodalom tehát nemcsak azért kell, mert a hagyományok őrzője, de mert a fejlődés frontján is mindenütt az irodalom harcol az első sorban. Az irodalom tehát a nemzet kollektív lelkének kifejezője és fejlesztője.” Még inkább érvényes ez a kisebbségi sorsban, ahol az irodalom a közösségi élet egyetlen fórumává vált. Ám mielőtt a létrehozott Társaság megkezdte volna a munkáját, az anyaegyesülettel – a nagybecskereki Magyar Közművelődési Egyesülettel – együtt, hatósági kényszer nyomán megszűnt létezni.

Másodízben négy évvel később 1937. augusztus 21-én a Szivácon, Szenteleky Kornél halálának évfordulójára összesereglett írók körében merült fel a *Szenteleky Társaság* megalapításának gondolata, s még a helyszínen úgy döntöttek, hogy a társaság alakuló közgyűlését Újvidéken tartják meg. A szeptem-

beri találkozóra hatvan meghívót küldtek szét, közülük negyvenketten meg is jelentek a közgyűlésen. A Társaság célkitűzéseit ismét Draskóczy Ede ismertette, amely később *Összefogás* címmel megjelent a *Kalangya* 1937. októberi számában. „Ez az országrész, amelyben élünk – szölt a megjelent íróársakhoz –, oly sokszor lett martaléka a történelem és a természet pusztító elemeinek. A tatár elpusztította, a török fölégette, a Duna és a Tisza sokszor mocsarassá éktelenítette, úgyhogy sohasem lehetett a kultúra zavartalan és igazi fészke. S akkor is, midőn békés és rendezett napok virradtak reá, csak a termő föld lett anélkül, hogy egyszersmind teremő föld is lett volna. A kultúra növényét, amely itt nőni akart, elégették a történelem tűzvései, elnyelték az idők földrengései, és a békés időkben elnyomták a buja haszonnövények. [...] Mi nem a magunk sebeivel dicsekszünk lázári siránkozással, csak a történelem siralmas leltárát panaszoljuk. Mert a mi munkánk itt nem a folytatás kényelmes kötelessége, hanem az előről kezdés keserves vergődése. Ebben a küzdelemben hihetetlen nagy erőnk egyetlen hagyományunk: Szenteleky Kornél.” Mondatait Draskóczy Ede már mint a Társaság újraválasztott elnöke intézte a megjelentekhez. Mellette az alelnök az ugyancsak óbecsei Cziráky Imre, a főtítkár pedig Kende Ferenc lett, ám az újrakezdés sem bizonyult eredményesebbnek a négy évvel korábbinál, a Szenteleky Társaság működése ellen a szerb hatalom ismét vétőt emelt.

Harmadízben a *Szenteleky Kornél Irodalmi Társaság* 1943-ban – már a visszatért Délvidéken – Zomborban alakult meg „a néhai Szenteleky Kornél emlékére”. Az előkészítő bizottság a tekintélyes Prokopy Imre elnöki irányításával működött, aki már 1906-ban a Bács-Bodrog Vármegyei Irodalmi Társaság megalakításában is tevékeny szerepet vállalt. A harmadszor is megalakult Társaság tiszteletbeli elnöke Herczeg Ferenc, társelnöke Szirmai Károly, a főtítkár Cziráky Imre, az ügyvezető titkár Csuka Zoltán volt – Draskóczy Ede neve már csak a tagok névsorában szerepelt. Rövid, kegyetlenül rövid idő állt a Szenteleky Társaság rendelkezésére – mindösszesen egy esztendő. Ám ezalatt is felettébb hasznos munkát végezett: Csuka Zoltán és Bisztray Gyula gondos szerkesztésével megjelent a *Szenteleky Kornél irodalmi levelei 1927–1933*. (1943); Majtényi Mihály a *Császár csatornája* című regénye (Zomborban, majd Budapesten, 1943) és Lévy Endre *Dél kapujában* című szociográfiája (1943). A társaság 1943 nyarán Palicson háromnapos irodalmi nyári táborozást szervezett, ahol Majtényi Mihály, Prokopy Imre, Cziráky Imre, Lévy Endre, Szirmai Károly, Dudás Kálmán és Herceg János a regionalizmus kérdésével kapcsolatban fejtette ki a nézetét. Draskóczy Ede neve nem szerepel a résztvevők sorában, ám az bizonyos, hogy a *Kalangya* 1943. szeptember 15., (9. száma) közölte *Regionalizmus* című tanulmányát.

Erősen exponálta hát magát az óbecsei ügyvéd az elviselhetetlen kisebbségi sors elviselhetővé tételéért folytatott küzdelemben. 1922. október 22. óta – annak 1934-ben történt megszűnéséig – felelős szerkesztője volt a *Tiszavidék* című hetilapnak, 1928. szeptember 23-tól a Képes Vasárnap irodalmi mellékleteként megjelenő, Szenteleky Kornél szerkesztette *Vajdasági Írás* megjelenítésében Borsódi Lajos, Csuka Zoltán, Kohlmann Dezső, Szántó Róbert mellett Draskóczy Ede is döntő szerepet vállalt, az 1930-as évek végétől pedig

meghatározó alakja volt a *Kalangya* szerkesztőbizottságának is. Draskóczy Ede a Bácskában elsőként ismerte fel azt, aminek kimondásához óriási bátorság kellett, hogy a délvidéki magyarság az anyaországtól való elszakítottasága folytán sajátos útra kényszerült, egyedül maradt, és sorsa alakulásáért immár maga a felelős. A szellem embere köteles irányt mutatni a bizonytalan közösségnek, programot kell adnia a magyarság megmaradásért vívott küzdelméhez. S ebben a küzdelemben minden jóindulat vezérelte emberi szándéokra szüksége van. Draskóczy Ede tehát újságot írt, lapot szerkesztett, közösséget szervezett és társadalmi programot adott a kisebbségi közösség megformálásához.

És mindemellett egy adott pillanatban a fiatalokat is maga köré gyűjtötte. 1938 őszén a fia, ifjabb Draskóczy Ede, az óbecsei szerb gimnázium hetedikes tanulója néhány diáktársával együtt irodalmi önképzőkört alakított, hogy fórumot teremtsen az önművelésre. Olyan ifjakról volt szó, akik az iskolától kapott délszláv irodalom és kultúra mellett a magyar nemzeti hagyományok megismerését is szorgalmazták, s ha ezt nem kapták meg a tanáraiktól, hát megtalálták a módját az ismereteik egyéb úton történő gyarapításának. 1939. április 9-én azután – kezdetlegesen sokszorosított formában – kiadták a *Vagyunk* című diáklapjukat is, melynek *Magyar lányok, fiúk* című beköszöntőjét a szerkesztő, ifjabb Draskóczy Ede írta. Az önfelelt létezéssel szemben a tudatos sorsvállalást szorgalmazta, a létezés felelősségének a felismerését sürgetve mutatott rá: „akadtunk néhányan, kik nem maradtunk tétlenül, kik ereinkben érezzük az élni akarás erőteljes lüktetését. Nekünk sikerült az első lépést megtennünk a nagy cél érdekében: megalakítottuk – ha egyelőre szűk körben is – önképzőkörünket. Mikor más alkalom nincs rá, módot nyújtottunk a magyar ifjúságnak, hogy megismerje íróinkat és költőinket, hogy megismerje a magyar irodalmat. Ezt az önképzőkört mi magunk szerveztük, saját erőnkéből és akaratunkból, mert éreztük a szükségét és kötelességünket önmagunk és mindannyiunk iránt.” A diáklapot a szerkesztő az öntudatos magyar ifjúságot összekötő, táborba szervező, nélkülözhetetlen kapocsnak képzelte, amely teret ad a jövőért vívott harcuknak. Ha összefogunk, lesz erőnk annak bizonyítására, hogy jelen vagyunk a társadalomban – írta a szerényen csak D. E.-ként jelzett szerző, amit az utána következő Sz. Z. *Indulunk* című írásában megerősített.

Négy géppel írott oldalon át sorjázta a diákdolgozatok: P. F. a *Húsvéti bangulatról*, K. Gy. az *Áprilisről* vetette papírra a gondolatait, a legmegkapóbb írás azonban D. L. *Petőfi János vitéze* című értekezése. S ahogyan az a reményteli laphoz illik, a szerkesztőség a Híreink rovatban beszámol az aktuális eseményekről, keresztretjvényt közöl, s jelzi, annak megfejtését a következő számban fogja közölni. Az egész pajkos, derűs, felszabadult gyermeki világ, mint amikor a kamasz a számára még túl nagy kalapot a tükör előtt felpróbálja, és nagyot dobban a szíve a vakmerősége nyomán.

A *Vagyunk* második száma két héttel később, 1939. április 23-án került az olvasók kezébe, immár hat oldalon. „Az ifjúság az erő, lendület és tenni akarás érzése. Ez az érzés fűtött bennünket különösen akkor, mikor elhatároztuk, hogy megindítjuk ezt a lapot, ezt a néhány oldalas lapocskát, a mi tenni akarásunk kifejezőjét. Csak pár oldalas, de lehet több is, ha mindnyájan úgy akarjuk” – szól a biztatás a *Lapot szerkesztünk mi, ifjúság* című vezércikkben. Az igazán

lényegeset azonban Fejes Lili *A mai lányok* című dolgozatában fogalmazta meg, amikor így szabadkozott: „Nézzétek el, ha netán írásom hiányos lenne, mert ez az első magyar dolgozatom.” Ebben az egész történetben ez az igazán szívbe markoló! Hogy a királyi Jugoszláviában egy magyar többségű Tisza-parti városban akadt egy tucatszámú ifjú, aki magyarul szeretett volna írni és olvasni, aki ragaszkodott nemzete kultúrájához és irodalmához. Páthy F[erenc] *Az Alföld Petőfi költészetében* című dolgozata a bizonyossága annak, hogy a fiatalok jó úton indultak el. Nyelvművelő rovatában ugyancsak Páthy Ferenc kérdezte meg az olvasót: *Tudsz-e magyarul?*

A királyi rendőrség azonban nem nézte tétlenül a magyar diákok önképzőkörét és a magyar ifjúsági lap megjelenését. Államellenes szervezkedést látott a kezdeményezésben, és az államvédelem teljes szigorával csapott le a gimnazista ifjakra – és a mögöttük sejtett pártfogóra, Dr. Draskóczy Ede ügyvédre. A történetben annyi az igazság, hogy a délvidéki magyar irodalom spiritus rectora vasárnap délutánonként a magyar önképzőkör tagjainak a saját lakásán magyar irodalom-órát tartott, amelynek keretében a magyar klasszikus irodalomról beszélt. A szándéka tiszta és nemes volt, hiszen már tizenkét évvel korábban *Elnöki megnyitó beszéd a Magyar Népkör 1927. január 30. közgyűlésén* című előadásában rámutatott: „Nagyon jól tudjuk, hogy a magyar irodalom, művészetek és történelem megismerésének és elsajátításának egyedüli tanítómestere a jelenlegi viszonyaink között a jól felszerelt könyvtár, mert az a többségi államnak nincs programjában, hogy elsajátítsuk a mi speciális faji kultúránkat. Tudjuk és értjük, hogy magunkra vagyunk utalva, saját erejünkre, saját lelkiismeretünkre, s ez a magunkrautaltság kell, hogy minden ambíciókat reáirányítsa azokra a lelki kincsekre, amelyeket összegyűjteni, felhalmozni és terjeszteni csak könyvekben lehet. Ismerjük feladatunkat a kultúra ápolása, művelése és terjesztése körül és lelkiismeretünk figyelmeztet kötelességünkre, emellett mindenkit arra a legelemibb műveltségi fokra, amelynél az európai magyar ember fogalma kezdődik. Ismerjük azt a parancsot, mert hiszen ma, midőn iskoláink nem teljesítik ezt a részét a mi lelki nevelésünknek, sokszoros kötelességünk a könyv uralmát megvalósítani.” (Tiszavidék, 1927. február 6. 1–2. p. és február 13. 1–2. p.)

A királyi Jugoszlávia rendőrsége azonban nem osztotta a véleményét. A történetet egyedül a Nagybecskerekben megjelenő *Híradó* című hetilap írta meg, a tudósítást azonban a cenzúra törölte – a nyomdász jóindulatán múlt, hogy a kutanyelv mégis megmaradt. *Kizártak három tanulót a sztáribecseji gimnáziumból* címmel a lap 1939. május 3-i száma számolt volna be az eseményről, ha a piros ceruza megengedte volna. „Dr. Draskóczy Ede sztáribecseji ügyvéd vasárnaponként magyar irodalomtörténeti előadásokat tartott gyerekeinek. Ezen az előadásokon több ízben részt vettek Dr. Draskóczy Ede gyermekeinek barátai is, akik elhatározták, hogy diáklapot adnak ki *Vagyunk* címen. A diáklapot írógépén állították elő, és annak két száma megjelent. A vasárnapi irodalmi előadásoknak és a diáklap megjelenésének híre járt, és a tanári kar kizárta két évre a becsei gimnáziumból Draskóczy Ede és Páthy Ferenc VII-es, valamint Danis László VI-os gimnazistákat. A diákok ellen megindított vizsgálatba belekapcsolódott a sztáribecseji járási főszolgabírórság is, amely dr. Draskóczy ellen is megindította az eljárást tiltott gyülekezés címen. A szolgabírórság ki-

hallgatásra idézte be a diákokat, akik részt vettek az irodalmi előadásokon, és mire azok visszatértek az iskolába, a többi diák kidobta tankönyveiket az udvarra. Az ügy további folytatása az volt, hogy ismeretlen tettesek éjszaka beverték dr. Draskóczy Ede és id. Páthy Ferenc lakásának ablakait.”

Az állambiztonsági kockázatot jelentő önképzőköri ügy ezzel azonban még nem ért véget. A perbe fogott ügyvéd ellen lefolytatott nyomozást követően a *sztáribecseji fősztáribecseji főszolgabíróóság, mint rendőri büntető bíróság* 1939. május 13-án hozott ítéletet. A Kih. sz. 399/1939 számú végzésben ez olvasható: „A Dr. Draskóczy Ede sztáribecseji ügyvéd elleni kihágási ügyben, melyet az egyesületekről, gyűlésekről és gyülekezésről szóló törvénybeütköző kihágás címen indítottak ellene, a fősztáribecseji főszolgabíróóság a nyilvános tárgyalás és bizonyító eljárás lefolytatása után a gyűlésekről és gyülekezésről szóló törvény 37 § alapján a következőképp ítélkezett:

Dr. Draskóczy Ede 47 éves, evangélikus vallású ügyvéd, nő, katona volt sztáribecseji lakos bűnös az egyesületekről, gyűlésekről és gyülekezésről szóló törvénybe ütköző kihágásban, amit azáltal követett el, hogy a sztáribecseji állami gimnázium növendékei sorából a lakásán »magyar önképzőkört« alakított, és ugyanezzel gyülekezéseket tartott az illetékes hatóság tudta és jóváhagyása nélkül, ezért a fenti törvény 36 § alapján 5 napi rendőrségi elzárásra és 1500 dinár pénzbüntetésre ítélte, mely összeget végrehajtás terhe alatt 15 napon belül kell befizetnie a sztáribecseji községi pénztárba azzal, hogy behajthatatlanság esetén ez a büntetés további 15 napi elzárásra változtatható át, amit a sztáribecseji rendőrkapitányság fogdájában kell kitölteni.” Az indoklás részletesen kifejti: Draskóczy Ede beismerte, hogy a lakásán megjelent a helybeli gimnázium néhány tanulója, de tagadta, hogy a találkozások során illegális tevékenységet folytattak volna. A diákok azért gyülekeztek nála, hogy magyar verseket olvassanak, hogy megismerjék a magyar irodalmat, hogy magyar könyveket vegyenek a kezükbe.

A tárgyalás során tanúként kihallgatták Páthy Ferencet, Danis Lászlót, Komáromi Ottiliát, Antal Jenőt és Fetter Lászlót, az önképzőkör tagjait is, akiknek vallomásából kiderült, hogy „az elítelt” meghívására minden vasárnap fél kettőkor találkoztak annak lakásán, s ezeken a találkozókon „előadásokat tartottak az irodalomról, felolvasták egyes diákok referátumait, és vitát folytattak a beszámolókról”. Nevezettek elhatározták, hogy *Vagyunk* címen hetilapot indítanak, és pedig az illető hatóságok „tudta és jóváhagyása nélkül”, amivel a fennálló törvények ellen kihágást követtek el. A kihallgatást követően a diákokat átadattak az illetékes iskolai hatóságnak, amely rövid eljárás során közülük hármat kicsapott az iskolából. A Draskóczy Edére kirótt büntetés meghatározásakor az eljáró bíróság súlyosbító körülménynek vette, hogy a gyülekezési jogot éppen egy ügyvéd sértette meg.

A tárgyalás napján megjelent *Új Tiszavidék* című óbecsei hetilap főszerkesztője, Csepela József *Az érem másik oldala* című vezércikkében feltűnő visszafogottsággal szólt a szerb hatóságok méltatlan eljárásáról. Írásából kitűnik, Draskóczy Ede bírósági meghurcoltatása a városban erősen felkorbácsolta a kedélyeket: az önképzőkör perbefogása és a litografált diáklap miatt kicsapott diákok esete komoly indulatokat váltott ki a lakosság körében, helye volt tehát

a megszólalásnak, hiszen kezdett az ügy „sötét hátteret” kapni. „Azt hisszük – írta a lap főszerkesztője –, hogy minden kultúrembernek alapvető joga, hogy saját anyanyelvén írni, olvasni és beszélni tudjon, és túllő a célon bárki, aki ebben sértést vagy kihívást talál.” Aki Petőfi Sándor költeményei olvasásában és Arany János balladái tanulmányozásában ellenséges gesztust vél felfedezni, az a magyar kisebbség lojalitását kérdőjelezi meg. „Márpedig mi, lelkiismeretünk alapos megvizsgálása után is szemrebbenés nélkül állíthatjuk, hogy nem igen volt valaha a világtörténelem folyamán lojálisabb kisebbség a mienknél.” Ha pedig valaki az önézetről beszél, vegye észre, hogy a jugoszláviai magyarságnak is van önézete! – fejezte be írását Csepela József.

Tizenöt évvel korábban – 1924. november 30-án – Nagy Péter szerb király óbecsei szobrának leleplezésekor Draskóczy Ede lapjában, a *Tiszavidék*ben vezércikkben üdvözölte az eseményt. Elmondta: a nagy, fehér márványszobor egy nagy ember küzdő és teremtő életét példázza; e küzdelem eredménye, hogy létrejött a délszláv népek közös állama. A mű tehát kész, s ha Péter király nem halt volna meg oly tragikusan fiatalon, élete során bizonyára azon munkálkodott volna, hogy „alattvalói mindegyikének lelkében elpalántálja a felebaráti szeretetet, vagy az állami életre átértékelve: a polgártársi szeretetet.” De meghalt a király, és műve befejezetlen maradt. „Mi magyarok – folytatta bátor okfejtését a cikk írója – Nagy Péter államába való tartozásunk következményeit a legvégsőig, s a legőszintébben levonjuk magunkra nézve, de türelmetlen sürgetői vagyunk e hatalmas mű teljes kiépítésének, amely immár a lelkekben kell, hogy folyjék. Úgy hisszük, hogy a lelkeknek ez a harmóniája oda emel bennünket, ahol mindnyájan egyenlők vagyunk, s mi úgy érezzük, hogy a magunk részéről e harmóniának feltételeit megvalósítottuk.” Tizenöt évvel később, 1939. májusában Dr. Draskóczy Ede ügyvéd, a kisebbségi magyar élet megszervezésének nagy stratégája úgy vonult a szerb börtönbe, hogy a népek közösségéről vallott humánus elképzelései meddő álmok maradtak. Be kellett látnia, hogy Jugoszláviában a magyar kisebbség a felszabadult önképzőköri ténykedésig sem jutott el, holott már régen működni kellett volna a magyarság érdekeit megjelenítő nemzeti intézmények sokaságának. Nemzeti önszerveződéstről álmodott ott, ahol a litografált diáklaptól is retteget a hatalom.

Ifjabb Draskóczy Ede, az óbecsei gimnáziumból kicsapott „renitens” diák a rá következő esztendőben, 1940-ben az újvidéki gimnáziumban érettségizett. Egy hetven évvel később írt levelében, visszaemlékezve a régi történetre, így fogalmazott: az önképzőköri találkozókból és a diáklap megjelenítéséből „ügyet csak a gimnáziumi és a szerb hatóságok csináltak. Persze minden magyar kezdeményezést igyekeztek elfojtani és nem utolsó sorban Apámat célba venni.” Céljaik elérése érdekében a meghurcoltatástól sem riadtak vissza. (Magánlevél, 2011. március 16.)

1940 nyarának végén Zomborban – a politikai változások küszöbén – „kulturparlamentet” tartott a délvidéki magyarság szellemi és politikai vezetősége. A tanácskozás bevezetőjeként hangzott el Draskóczy Ede *Kisebbség és erkölcsiség* című előadása, mely nem sokkal később a *Kalangya* folyóiratban is megjelent. A belátás, a bölcs megfontolás vezette tollát, amikor papírra vette: a délvidéki magyar értelmiséginek „hivatást kell betöltenie azon a helyen, ahol kenyerét keresi. A kisebbségi sorban élő egyén nemcsak saját magá-

ért felelős, de felelős azért a népért is, amely az ő egyéni boldogulását lehetővé teszi.” Draskóczy Ede – aki az erélyi magyar írók kezdeményezésén felbuzdulva, 1928. november 17-én és 18-án az óbecsei Magyar Népkör 60 éves jubileumi ünnepén a meghívott délvidéki magyar írók társasága előtt hosszan beszélt a jugoszláviai kisebbségi magyar irodalom intézményes alapjai lefektetésének elodázhatatlan igényéről – 1940-ben már a hiteles, a megszenvedett igazság birtokában sem mondott mást: bármilyen árat is kell érte fizetnie, a délvidéki magyarságnak a saját kezébe kell vennie sorsa irányítását. A számára ez a legnagyobb kihívás, s egyszerre a nemzeti megmaradás parancsa is. Ezzel a meggyőződésével vált a kisebbségi magyar élet küldetéses emberévé.

*\* Részlet a Draskóczy Edéről szóló hosszabb tanulmányból.*

